

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AİLE ORTAMINDAKİ STRES ETKENLERİ VE STRESLE BAŞA ÇIKMA YOLLARI

S.Halime Aslan*, Sema B. Gürkan** Oğuz Aslan***
Nazan Alparslan****, Fulya Cenkseven*****

ÖZET

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin aile ortamında karşılaştıkları stres kaynaklarının ve başa çıkma tarzlarının bazı sosyodemografik değişkenlerle ilişkisini araştırmaktır. Çalışmaya 222 öğrenci katılmıştır. Çalışmada Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçekleri kullanılmıştır. Sonuçta yaşla, aile yapısıyla ve cinsiyetle ekonomik sorunlar arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Baba eğitimi yalnızca ekonomik sorunlar alt boyutu puanlarıyla ilişkilirken, anne eğitimi stres, sosyal etkinliklerle kısıtlılık ve ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık puanlarıyla da ilişkilidir. Ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin stres puanları daha düşük, ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık ve ev ortamında düzensizlik puanları daha yüksektir. Sonuçlar ilgili kaynaklar ışığında tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Üniversite öğrencileri, aile ortamı, stres, stresle başa çıkma yolları.

SUMMARY: FAMILY ENVIRONMENT STRESSORS AND COPING STYLES AMONG UNIVERSITY STUDENTS

The aim of this study was to investigate the relationships of family environment stressors and coping styles with some sociodemographic variables among university students. The sample consisted of 222 students. Coping Styles and Family Problems of Young Adulthood Evaluation Scales were used. As a result, there was a relation between age, family type, gender and financial problems. The education levels of the fathers were associated with the scores of "financial problems" subscale, whereas the education levels of the mothers were associated with the scores of stress, "limited social activity" and "insensitivity-inconsistency in relations" subscales. The students who lived with their families had lower stress scores, but higher scores of "insensitivity-inconsistency" and "disorder in the house" subscales. Results were discussed along with relevant literature.

Key words: University students, family environment, stress, coping styles.

GİRİŞ

"Stres" organizmanın bedensel ve ruhsal sınırlarının tehdit edilerek zorlanması ile ortaya çıkan durumdur (Lazarus ve ark. 1981). Bu tehlike ve tehditler sonucunda kişi kendini korumaya yönelik yöntemleri temelde "soruna" ya da "duygulara" yönelik olarak ikiye ayrılmaktadır. Sorun odaklı davranışlar durumu değiştirmeye yönelik etkin, mantıklı, serinkanlı ve bilinçli çabaları içerirken, duygulara yönelik yaklaşımlar

* Uzm. Dr., Kocaeli Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri ABD, İzmit

** Uzm. Psk., Çukurova Üniv. Tıp Fak. Psikiyatri ABD, Adana.

*** Dr., Adana İl Sağlık Müdürlüğü, Adana.

**** Doç. Dr., Çukurova Üniv. Tıp Fak. Biyoistatistik ABD, Adana.

***** Psk., Çukurova Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. PDR ABD, Adana.

uzaklaşma, kendini denetleme, sosyal destek arama ve kabullenme gibi yaklaşımları içermektedir (Folkman ve ark. 1986, Şahin ve Durak 1995).

Aile sosyal, kültürel ve ekonomik bütünlüğü olan bir sistemdir. Kişinin beden ve ruh sağlığı için gerekli bakım, ilgi ve sevgiyi bulabileceği en doğal ortam ailedir. Ana-baba tutumu, aile ortamı, aile içi uyum, ilişkiler gibi aileye ilişkin değişik özellikler kişinin kişilik yapısını, tutum ve davranışlarını biçimlendirmektedir (Karadayı 1994, Çopur 1996). Aile ortamında yaşanan çeşitli çatışma ve gerginlikler strese yol açmaktadır. Aile ortamından kaynaklanan streslerle gençlerdeki uyum sorunlarının ya da ruhsal bozuklukların yakından ilişkili olduğu bildirilmektedir

Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi : 4(2) 1997

(Baykara 1989, Karadayı 1994). Aile ortamı ile gençlerdeki yalnızlık ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki değişik çalışmalarda ortaya konmuştur. Aile içi uyum ve olumlu ilişkiler gençte kendine güven, iyimserlik, sosyal yetkinlik gibi olumlu özellikleri geliştirmektedir (Bell ve ark. 1985, Lamborn ve ark. 1991). Aile yapısının kişinin kullandığı stresle başa çıkma yöntemlerini etkilediği de bildirilmektedir. Bir çalışmada alkolik babası olan gençlerin daha çok stresle karşılaştığı ve bu streslerden daha çok etkilendikleri belirtilmiştir. Alkoliklerin çocukları aile ortamındaki bu stres kaynaklarıyla başa çıkarken sorunun çözümü yoluna daha az, çaresizliğe ve alın yazısına sığınma yollarına ise daha çok başvurmuşlardır (Tuğrul 1994).

Genç, ergenlikten çıkıp yetişkinliğe geçerken bu dönemin getirdiği değişik sorunları yaşamaktadır. Üniversite öğrencisi genç, gençlik dönemini önemli kılan ve sağlıklı yetişkinliğe ulaşabilmek için iyi bir biçimde aşılması gereken gençlik sorunlarını kaçınılmaz olarak yaşamaktadır. Bu sorunların yanı sıra kimi üniversite öğrencisi gençler aile ortamından kaynaklanan sorunları da yaşarken, kimileri aileden uzak kendi başına yaşamaya, ilk kez çevresinden ayrılma gibi sorunları yaşamaktadır (Akman 1995, Yurtbay 1996).

Bu çalışmada amaç üniversite öğrencilerinde, gençlik dönemindeki aile ortamından kaynaklanan sorunların, stres düzeylerinin ve stresle başa çıkma yollarının değişik sosyodemografik değişkenlerle ilişkisini araştırmaktır.

YÖNTEM

Çalışmaya Çukurova Üniversitesi'nin değişik fakültelerinin ikinci ve üçüncü sınıflarında okuyan öğrencilerden 222'si seçkisiz örneklem yöntemi ile katılmıştır. Öğrencilere ölçekler dersane koşullarında, ders başlangıcında, çalışmanın amacı açıklanarak doldurtulmuş, gönüllü olmayanlar çalışma dışı bırakılmıştır. Çalışmada şu ölçekler kullanılmıştır:

1- Sosyodemografik Veri Toplama Formu: Öğrencinin yaşı, cinsiyeti, anne-baba eğitimi, aile

yapısı, kardeş sayısı, barınımı, üniversiteyi kaçınıcı girişte kazandığı, dönem kaybı olup olmadığı, şu anda okuduğu fakültenin kaçınıcı tercihi olduğu gibi sorular yer alan bu form öğrencilerin kendileri tarafından doldurulmuştur.

2- Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği (GDASDÖ): Gençlik döneminde içinde yaşanan aile ortamından kaynaklanan streslerin sayısını ve bu streslerden etkilenme derecesini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, ölçekte yer alan maddeler iki aşamada yanıtlanmaktadır. İlk aşamada kişilerden o maddede sözü edilen durumun kendi ailelerinde görülüp görülmediğine karar vermeleri ve "doğru" ya da "yanlış" seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. Böylece "doğru" seçeneğinin işaretlendiği maddelerden elde edilecek puanla stres sayısı belirlenmektedir. İkinci aşamada ise kişilerden yalnızca "doğru" seçeneğini işaretledikleri maddeler için bir değerlendirme daha yaparak o maddede sözü edilen durumun kendilerini ne denli etkilediğini dörtlü likert tipi bir ölçek üzerinde "hiç etkilemiyor", "biraz etkiliyor", "orta derecede etkiliyor" ve "çok etkiliyor" seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmeleri istenmektedir. Bu ikinci değerlendirmeden elde edilen puanlar kişinin mevcut sorunlardan ne denli etkilendiğini göstermektedir. Ölçek 69 maddeden oluşup, 8 alt boyutu vardır. Ölçek ve alt boyutlar için belli bir kesim puanı yoktur. Alt boyutlar:

1- Otoriter-baskıcı tutum (OBT): Anne-babanın kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için yaptıkları baskı, gencin sözel ve fiziksel istismarı ve katı bir disiplin anlayışı ile ilgili maddeleri içerir.

2- İlişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık (İDT): Gencin duygusal ihmali, aile-içi iletişimsizlik, aile kurallarında belirsizlik, tutarsızlık ve çok gevşek disiplin anlayışı ile ilgilidir.

3- Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk (ABİU): Anne-baba arasındaki gerginlik, eşlerin sözel ve fiziksel istismarı ve evlilik dışı ilişkilerle ilgili maddelerdir.

4- Sosyal etkinliklerde kısıtlılık (SEK): Aile üyelerinin sosyal izolasyonunu gösteren sportif, satsal ve boş zaman etkinliklerinin ve gencin arkadaşlarıyla birlikte olmasının engellenmesi ile ilgili maddeleri kapsar.

5- Ev ortamında düzensizlik (EOD): Ev işleriyle ve düzeni ile ilgili olarak ortaya çıkan aksaklıkları içerir.

6- Ekonomik sorunlar (ES): Ailenin önemli ekonomik kısıtlılıkları ile ilgili maddelerden oluşmaktadır.

7- İlişkilerde sınırsızlık ve istismar (İSİ): Aile üyelerinin davranışlarındaki sınırsızlıklar, gencin cinsel istismarı ile ilgili maddelerden oluşur.

8- Sağlık ve sosyal sorunlar (SSS): Ailenin genel sağlık durumu ve çevreyle olan ilişkilerindeki olumsuz özelliklerle ilgili maddeleri içerir.

Ölçek Tuğrul (1996) tarafından geliştirilmiş, dört ayrı çalışmada 18-24 yaşları arasındaki gençlere uygulanmış, Cronbach alfa değerleri toplam puan açısından 0.93 ile 0.95 alt boyutların puanları açısından 0.45 ile 0.91 arasında bulunmuştur.

3- Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ): Folkman ve Lazarus'un (1980) Başa Çıkma Yolları Envanteri'nden hareketle oluşturulmuş, üniversite öğrencileri için kullanılmak üzere hazırlanmış daha kısa bir ölçektir. Ölçekten toplam puan elde edilmemekte, alt boyutlar için ayrı ayrı puanlar hesaplanmaktadır. Belli bir kesim puanı yoktur. Ölçek 30 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar:

1- Kendine güvenli: Sorunun çözümü için kendine güvenme, planlı olma ve çözüm seçeneklerini değerlendirme ile ilgili maddeleri kapsar.

2- İyimser yaklaşım: Olaylara daha hoşgörölü ve iyimser bakma, sorunları daha gerçekçi ve sakin bir biçimde değerlendirme ile ilgilidir.

3- Çaresiz yaklaşım: Kendini çaresiz duyumsama, kendini suçlama ve mucize beklentilerini içerir.

4- Boyun eğici yaklaşım: Yazgısına boyun eğme kabullenme ile ilgili maddeleri kapsar.

5- Sosyal desteğe başvurma: Sorunları başkalarıyla paylaşma, çözüm için başkalarından yardım istemeyle ilgilidir.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması Şahin ve Durak (1995) tarafından yapılmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi SPSS for Windows programında t-testi ve pearson korelasyon analizi ile yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrenciler 18-24 yaşları arasında olup yaş ortalaması $20. \pm 2.0'$ dir. Öğrencilerin 104'ü (%46.8) erkek, 118'i (%53.2) kızdır. Sosyodemografik veriler tablo 1'de yer almaktadır. Öğrencilerden yalnızca bir kişi kendisinde ruhsal hastalık olduğunu ve bipolar bozukluk tanısı aldığını bildirmiştir. 19 kişi ise kendisinde bedensel bir hastalık olduğunu belirtmiştir. Bu hastalıklar 9 (%8.6) kişide ülser, 2 (%0.9) kişide migren, 2 (%0.9) kişide allerji, 2 (%0.9) kişide guatr, 1 (%0.5) kişide spastik kolon, 1 (%0.5) kişide polio sekeli, 1 (%0.5) kişide kronik böbrek hastalığı ve 1 (%0.5) kişide doğuştan kalça çıkığıdır.

Öğrencilerin ölçek puanlarının sınırları ve ortalamaları tablo 2'de verilmiştir.

SBTÖ'nin çaresiz yaklaşım alt boyutu aile stresi sayısı puanı ile orta derecede pozitif korelasyon göstermektedir ($r:0.19, p<0.01$). SBTÖ'nin diğer alt boyutları ile aile stresi sayısı puanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Yaşla GDASDÖ'nin ekonomik sorunlar alt boyutu arasında güçlü pozitif korelasyon olduğu belirlenmiştir ($r: 0.42, p<0.001$). Yaşla diğer ölçek puanları arasında ilişki belirlenmemiştir.

Kız öğrencilerin SBTÖ'nde iyimser ve kendine güvenli yaklaşım puanları erkek öğrencilerden daha düşükken, çaresizlik puanları daha yüksektir. Erkek öğrencilerin ise GDASDÖ'nde ekonomik sorunlar alt boyutu puanları daha yüksek bulunmuştur (Tablo 3). Cinsiyetle diğer ölçek puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo -1 : Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri

	n	%
Aile yapısı		
Çekirdek	194	87.4
Geniş	11	5.0
Baba ölmüş	11	5.0
Anne-baba boşanmış	4	1.8
Anne ölmüş	1	0.5
Anne ve baba ölmüş	1	0.5
Anne eğitimi		
İlkokul	143	64.4
Ortaokul-lise	50	22.5
Yüksek okul	29	13.1
Baba eğitimi		
İlkokul	96	43.3
Ortaokul-lise	59	26.6
Yüksek okul	67	30.2
Barınımı		
Yurt	80	36.0
Ailesiyle birlikte	101	45.5
Arkadaşlarıyla	32	14.4
Akraba yanında	9	4.1
Dönem Kaybı		
Var	33	14.9
Yok	189	85.1

Ana-baba evinde yaşayanların GDASDÖ'nin ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık puanları ve ev ortamında düzensizlik puanları daha yüksektir (Tablo 4). Diğer ölçek puanları ile barınım biçimi arasında anlamlı ilişki yoktur.

Aile yapısı çekirdek olan öğrencilerin GDASDÖ'nde ekonomik sorunlar alt boyutu puanları 2.8 ± 4.0 iken, geniş ya da parçalanmış aile yapısı olanlarda 6.2 ± 5.8 puandır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t: 4.0, p < 0.001, sd: 220$). Buna göre çekirdek ailelerde yaşayan gençler ekonomik sorunlar nedeniyle daha az strese girmektedirler. Aile yapısı ile diğer ölçek puanları anlamlı farklılık göstermemektedir.

Öğrencilerin kardeş sayısı 1-9 arasında, ortalama 4.0 ± 2.0 'dir. Kardeş sayısı ile yalnızca GDASDÖ'nin ekonomik sorunlar alt boyutu arasında orta derecede pozitif korelasyon vardır ($r: 0.23, p < 0.01$).

Anne eğitimi ile GDASDÖ'ndeki stres sayısı ve sosyal etkinliklerde kısıtlılık, ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık ile ekonomik sorunlar alt boyutları ilişkili bulunurken (Tablo 5), baba eğitimiyle yalnızca ekonomik sorunlar alt boyutu ilişkili bulunmuştur.

Öğrencilerin üniversiteyi kaçınıcı girişte kazandığına bakıldığında, ölçek puanları ile ilişki bulunmamıştır. Dönem kaybı olan ve olmayan öğrencilerin ölçek puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur.

İlk tercihi olan fakültede okumakta olan gençlerin SBTÖ'nin boyun eğici yaklaşım alt boyutu puanları daha düşük, GDASDÖ'nin otoriter-baskıcı tutum ve ekonomik sorunlar alt boyutu puanları daha yüksek bulunmuştur (Tablo 6). Tercih sırasına göre diğer ölçek puanlarının anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür.

Tablo -2 : Ölçek puanlarının sınırları ve ortalamaları

ÖLÇEK	Min.	Max.	Ortalama
SBTÖ:			
Sosyal destek	2	12	6.6 ± 1.8
İyimser	0	15	8.8 ± 3.1
Çaresiz	0	24	10.4 ± 4.5
Boyun eğici	0	17	4.4 ± 3.0
Kendine güvenli	0	24	15.0 ± 4.0
GDOSDÖ:			
Aile stresi	0	61	10.7 ± 9.4
OBT	0	39	6.7 ± 7.8
İDT	0	31	6.3 ± 7.3
ABİTU	0	28	2.8 ± 5.0
SSS	0	17	2.6 ± 3.2
ES	0	19	3.3 ± 4.4
İSİ	0	20	1.1 ± 2.6
EOD	0	9	0.8 ± 1.7
SEK	0	28	2.6 ± 3.9

* SBTÖ : Stresle başa çıkma Tarzları Ölçeği

* GDASDÖ : Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği

SEK : Sosyal etkinliklerde kısıtlılık

OBT : Otoriter baskıcı tutum

İDT : İlişkilerde duyarsızlık tutarsızlık

ABİTU : Anne-baba ilişkilerinde uyumsuzluk

SSS : Sağlık ve sosyal sorunlar

İSİ : İlişkilerde Sınırsızlık ve istismar

EODE : Ev ortamında düzensizlik olarak kısaltılmıştır.

ES : Ekonomik sorunlar

Tablo -3 : Cinsiyete göre farklılık gösteren ölçek puanları

Ölçek	Kız (n: 118)	Erkek (n: 104)		
SBTÖ - İyimser	8.1 ± 3.1	9.7 ± 2.8	t: 4.0	p<0.001
SBTÖ - Çaresiz	11.3 ± 5.0	9.4 ± 3.7	t: 3.1	p<0.01
SBTÖ - Kendine güvenli	14.1 ± 4.4	15.9 ± 3.4	t: 3.5	p<0.001
GDASDÖ - Ekonomik sorunlar	2.6 ± 3.9	4.0 ± 4.8	t: 2.3	p<0.05

Tablo -4 : Barınımına göre farklılık gösteren ölçek puanları

Ölçek	Anne-baba ile n:101	Diğer n:121		
GDASDÖ - İDT	8.1 ± 8.6	4.9 ± 5.7	t: 3.4	p<0.001
GDASDÖ -EOD	1.0 ± 1.8	0.6 ± 1.5	t: 2.2	p<0.05

Tablo -5 : Anne eğitimine göre farklılık gösteren ölçek puanları

	Anne ilkokul çıkışlı n: 143	Ortaokul - lise ya da yüksek okul çıkışlı n: 79		
GDASDÖ Aile stresi	11.9 ± 9.4	8.4 ± 8.9	t: 2.7	p<0.01
GDASDÖ - ES	4.2 ± 4.8	1.5 ± 2.8	t: 4.7	p<0.001
GDASDÖ - SEK	3.0 ± 4.1	1.8 ± 3.3	t: 2.2	p<0.05
GDASDÖ - İDT	7.2 ± 7.4	4.8 ± 7.0	t: 2.3	p<0.05

Tablo -6 : İlk tercihi olan fakültede okuyanlarla okumayanların farklılık gösteren ölçek puanları

Ölçek	İlk tercih n: 86	Diğer n: 136		
SBTÖ - Boyun eğici	3.8 ± 3.2	4.7 ± 2.9	t: 2.1	p<0.05
GDASDÖ -OBT	8.2 ± 8.9	5.9 ± 7.0	t: 2.0	p<0.05
GDASDÖ - ES	4.1 ± 4.8	2.7 ± 4.0	t: 2.3	p<0.05

TARTIŞMA

Öncelikle çalışmanın sonuçları Tuğrul'un (1996) çalışması ile karşılaştırıldığında, bu çalışmadaki sorunsuz gençlerin GDASDÖ'nin toplam ve alt boyutları puanlarının çalışmamızda elde edilenlerle oldukça benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinde aile stresi ile stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkiye bakıldığında, aile stresi sayısı ile SBTÖ'nin çaresiz yaklaşım ölçeği puanları arasında pozitif korelasyon olduğu belirlenmiştir. Abramson ve arkadaşlarının (1978) "Öğrenilmiş çaresizlik kuramı"na göre birey sonucu kontrol etme yönünden kendisini başarısız duyumsarsa çaresizlik durumu ortaya çıkar. Bu kurama göre sabit ve kişisel etkene yapılan nedensel yüklemeler, gelecekteki olumsuz koşulların da kontrol edilemeyeceği beklentisini doğurur. Aile ortamı daha stresli olan öğrenciler, bu durumu "kontrol edilemez", "değiştirilemez" olarak değerlendirip, gelecekte stres yaratacak durumların da kontrolleri dışında gelişeceği inancıyla, çaresizliği öğreniyor olabilirler. Ya da bu öğrenciler stresli aile ortamında sorun çözme yollarını aileden öğrenemiyor, dolayısıyla soruna odaklı başa çıkma yolları yerine çaresizliğe sığınma yoluna başvuruyor olabilirler. Bu görüşler, alkolik babaların çocuklarıyla yapılan ve benzer sonuçlar elde edilen çalışmalarda da ileri sürülmüştür (Tuğrul 1994).

SBTÖ'ne bakıldığında kız öğrencilerin soruna odaklı yaklaşımları daha az kullandıkları, sıklıkla çaresiz yaklaşıma başvurdukları belirlenmiştir. Bu bulgu, kimi yurt dışı çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık gösterirken, yurt içi çalışmaların sonuçlarıyla çelişmektedir (Compas ve ark. 1988, Carver ve ark. 1989). Ülkemizde yapılan çalışmalarda, stresle başa çıkmada boyun eğici ve çaresiz yaklaşımlarda cinsiyet farklılığına rastlanmadığı, Türk kızlarının Amerikalı hemcinsleriyle karşılaştırıldığında sorunun çözümü konusundaki kontrolü daha çok kendi ellerinde algıladıkları ve sorunlardan daha az kaçtıkları görülmüştür (Şahin ve Durak 1995, Şahin ve ark. 1993).

Anne-babayla birlikte yaşayan öğrencilerin GDASDÖ'nde ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık ve ev ortamında düzensizlik puanları daha yüksek bulunmuştur. Akman'ın çalışmalarında (1995) yurttan kalan öğrencilerin daha sorunlu olduğu bildirilmektedir. Maşrabacı (1989) ve Yurtbay'ın (1995) çalışmalarında ise ailesiyle kalan öğrencilerle yurttan kalan öğrenciler arasında ruhsal belirtilerin farklılık göstermediği bulunmuştur. Anne-babayla birlikte yaşayan öğrencilerin ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlık ile ev ortamında düzensizlik puanlarının daha yüksek olması çelişki gibi görünmektedir. Ancak aileden ayrı yaşama, getirdiği stresin yanı sıra arkadaş ilişkilerinde birbirine destek olma, dayanışma, yardımlaşma ve aynı hedefe yönelme açısından olumlu yönde etki de yapabilmektedir (Maşrabacı 1989). Ayrıca ailesiyle kalanların aileden uzakta yaşayanlara göre, ev işleriyle ve düzeniyle ilgili ortaya çıkan aksaklıklardan, aile üyelerinin davranışlarındaki sınırsızlıklardan ve ailenin yaşantısındaki ani değişikliklerden daha çok etkilendikleri düşünülebilir.

Aile yapısı çekirdek olan öğrencilerin GDASDÖ'nin ekonomik sorunlar alt boyutu puanları daha düşüktür. Geniş ya da parçalanmış ailelerde ekonomik sorunların daha yoğun yaşanması beklenebilecek bir sonuçtur. Kardeş sayısı ile ekonomik sorunlar arasındaki pozitif korelasyon da bu bulguyu destekler niteliktedir.

Çalışmada yaşla da GDASDÖ'nde ekonomik sorunların arttığı belirlenmiştir. Genç ve ergenlerde ekonomik bağımsızlığın geç kazanulmasının stresi artırdığı bildirilmektedir (Maşrabacı 1989). Yaş büyümesine karşın ekonomik bağımsızlık kazanılmadıkça, genç kendisini aileye daha çok yük gibi duyumsayabilir.

Çalışmada baba eğitimi yalnızca GDASDÖ'nde ekonomik sorunlarla ilişkili bulunurken, anne eğitimi GDASDÖ'nde ekonomik sorunların yanı sıra aile stresi sayısı, sosyal etkinliklerde kısıtlılık ve ilişkilerde duyarsızlık-tutarsızlıkla da ilişkili bulunmuştur. Bu bulgu, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe eşiyile ve / veya çocuğuyla kurduğu iletişimin niteliğinin de değişmesine bağlanabilir.

Çalışmalar her iki cinsiyetten de ergen ve gençlerin daha çok anneleriyle zaman geçirdiklerini ve daha olumlu iletişim kurduklarını bildirmektedir (Akman 1995). Ülkemizde yapılan bir çalışmada da ergenler annelerini babalarından daha iletişimsel olarak algıladıklarını belirtmişlerdir (Köker ve ark. 1994). Daha yüksek eğitilmiş annenin, gencin akademik gelişmesinin yanı sıra sosyal gelişimi, boş zamanlarını değerlendirme ve bireysel gereksinimleri için daha çok olanaklar sağlayacağı düşünülebilir.

Üniversite sınavına girişte ilk tercihi olan bölümlerde okuyan öğrencilerin, daha sonraki tercihlerinde okuyanlara göre, stresle başa çıkmada boyun eğici yaklaşım daha az kullandıkları görülmüştür. Bu öğrenciler stresle başa çıkmada boyun eğici yaklaşımı daha az baş vurdukları için daha üst tercihlerini kazanmış olabilirler. Çalışmalar sorun odaklı başa çıkma düzeneklerinin durumu değiştirmeye yönelik etkin çabaları içerdiğini bildirmektedir (Şahin ve Durak 1995). Daha az istediği bölümde okuyan öğrencilerin ise, durumu değiştirilemez olarak değerlendirip, soruna odaklı yöntemler yerine, daha çok durumu kabullenme ve boyun eğme gibi yaklaşımlarda buldukları söylenebilir.

İlk tercihinde okuyan öğrencilerde GDAS-DÖ'nin otoriter-baskıcı tutum ve ekonomik sorunlar alt boyutları puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu öğrenciler anne-babalarının kendi istek ve görüşlerini kabul ettirebilmek için baskı uyguladıklarını, sözel ve fiziksel istismarda bulduklarını ve katı bir disiplin anlayışına sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu bulgu, bu gençlerin ekonomik ve sosyal açıdan kendilerini daha özgür duyumsamak için üniversite giriş sınavına daha çok motive olmaları ile açıklanabilir. Üniversite giriş sınavında daha yüksek puanla yerleşilen bölümler, genellikle ileride daha çok gelir getirecek ve toplumsal statüsü daha yüksek mesleklerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın sonuçları üniversite öğrencilerinde aile ortamından kaynaklanan stresle soruna odaklı başa çıkma yöntemleri arasında ilişki olduğunu, aile ortamını daha stresli olarak değer-

lendiren öğrencilerin soruna odaklı başa çıkma yollarına daha az, çaresiz yaklaşıma daha çok başvurduklarını göstermektedir. Çalışmada kızların daha çok duygulara yönelik başa çıkma yöntemlerini kullandıkları bulunmuştur. Erkek öğrenciler ve geniş ya da parçalanmış ailede yaşayanlar aile ortamından kaynaklanan ekonomik sorunları daha çok duyumsamaktadır. Baba eğitimi yükseldikçe aile ortamından kaynaklanan ekonomik sorunlar azalırken, anne eğitimi yükseldikçe ekonomik sorunların yanı sıra sosyal etkinliklerde kısıtlılık ve ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlık da azalmaktadır. Ailesiyle birlikte yaşayan öğrenciler aile ortamından kaynaklanan düzensizlik ve ilişkilerde duyarsızlık ve tutarsızlığı daha çok duyumsamaktadırlar. İlk tercihinde okuyanlar stresle başa çıkmada boyun eğici yaklaşıma daha az başvurmakta, ancak aile ortamındaki otoriter ve baskıcı tutumdan ve ekonomik sorunlardan daha çok etkilenmektedirler.

Bundan sonraki çalışmalarda riskli gruplar belirlenerek, aile ortamından kaynaklanan stres etkenleriyle değişik psikopatolojiler arasındaki ilişkiler ortaya konabilir ve sorunu öğrencilerde bu doğrultuda sağaltıma yönelik aşamalar kaydedilebilir.

KAYNAKLAR

Abramson LY, Seligman ME, Teasdale J (1978) Learned helplessness in humans: critique and reformulation. *J Abnorm Psychol* 87: 49-74.

Akman Y (1995) Cinsiyetlerine, sınıflarına, yüksek öğrenimleri sırasında kaldıkları yerlere ve bazı aile özelliklerine göre üniversite öğrencilerinin uyumları. *3 P Dergisi* 3: 20-28.

Baykara A (1989) Ana baba tutum özelliklerinin gencin uyumuna etkisi. *Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel Çalışmaları*, Ankara: Meteksan, s: 30-33.

Bell NJ, Avery AW, Jenkins D ve ark. (1985) Family relationship and social competence during late adolescence. *J Youth Adolesc* 14: 109-119.

Carver CS, Scheier MF, Weintraub JK (1989) Assessing coping strategies: a theoretically based approach. *J Pers Soc Psychol* 56: 267-283.

Compas BE, Malcarne VL, Fondacaro KM (1988) Coping with stressful events in older children and young adolescents. *J Consult Clin Psychol* 56: 405-411.

Çopur F (1996) Ana baba tutum algısının kız öğrencilerin kullandıkları stresle başa çıkma yollarına etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Folkman S, Lazarus RS (1980) An analysis of coping in a middleaged community sample. *J Health Soc Behav* 21: 219-239.

Folkman S, Lazarus RS, Dunkel-Schetter C ve ark. (1986) The dynamics of a stressful encounter. *J Pers Soc Psychol* 50: 992-1003.

Karadayı F (1994) Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi* 9: 15-26.

Köker S, Evrengöl A, Canat S (1994) Ergenlerin ana babaları ile iletişimlerini algılama düzeyleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 1: 75-79.

Lamborn SD, Mounts NS, Steinberg L ve ark. (1991) Patterns of competence and adjustment among adoles-

cents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Develop* 62: 1049-1065.

Lazarus RS, Coyne JC, Aldwin C (1981) Depression and coping in stressful episodes. *J Abnorm Psychol* 90: 439-447.

Maşrabacı TS (1989) Yutta kalan ve kalmayan üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını etkileyen psikolojik faktörler. Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Sempozyumu Bilimsel çalışmaları, Ankara: Meteksan, s: 177-185.

Şahin N, Şahin NH, Heppner PP (1993) Psychometric properties of the problem solving inventory in a group of Turkish university students. *Cogn Ther Res* 17: 379-396.

Şahin NH, Durak A (1995) Alkoliklerin çocuklarının aile ortamlarındaki stres kaynakları, etkileri ve stresle başa çıkma yolları. *Türk Psikoloji Dergisi* 9: 57-73.

Tuğrul C (1996) Gençlik Dönemindeki Aile Sorunlarını Değerlendirme Ölçeği: faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 11: 25-44.

Yurtbay T (1996) Ailesinden ayrı yaşayan üniversite öğrencilerinde stresle başa çıkma ve ruhsal belirtiler. *Nöropsikiyatri Arşivi* 33: 96-106.